

עת לעקור ועת לנטוע

הפטרת אחרי מות (עמוס ט, ז-טו), וגם כשאחור"ק מחוברות

א. פרשת גלות וחזון גאולה

במבט ראשון לא נראית כל זיקה בין דברי הנבואה לענייני הפרשה, אבל התבוננות נוספת תגלה זיקה אל סופה של הפרשה. והרב י"ד סולובייציק במסה מקיפה (1) העמיד עליה.

בסיומה של פרשת אחרי-מות מועלית לראשונה האפשרות של גלות כעונש קיבוצי "ולא תקיא הארץ אתכם בטמאכם אתה" (יח, כח). אזהרה זו מפני גלות עוד תחזור פעמים אחדות בתורה, ואף תתואר בהרחבה, אבל כאן היא נזכרת לראשונה. כיוון שכך, היה מן הצורך לאזן במשהו את הבשורה הקשה ולהשמיע את דברי הנביא המבשר כי גלות אינה סוף פסוק וגם לאחר שיגלו ישראל וינועו בגויים עתידים הם לשוב ולהינטע בארץ, ובחתימת הנבואה אכן באה ההבטחה - "ולא ינתשו עוד מעל אדמתם".

ב. בין ישראל לעמים

עונש זה של גלות שבפרשה, אינו נובע רק מהיותם של ישראל עם מיוחד ונבחר (על דרך האמור בעמוס בנבואה קודמת "רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה, על כן אפקד עליכם את כל עונותיכם" ג, ב), אלא ממהותה של ארץ ישראל, ארץ מיוחדת ונבחרת, שאינה יכולה לשאת תועבות של עריות וחיי פריצות, כמפורש בכתוב:

"אל תטמאו בכל אלה, כי בכל אלה נטמאו הגויים אשר אני משלח מפניכם. ותטמא הארץ ואפקד עונה עליה ותקא הארץ את ישביה. ושמתם אתם את חקתי ואת משפטי ולא תעשו מכל התעבות האלה... ולא תקיא הארץ אתכם בטמאכם אתה כאשר קאה את הגוי אשר לפניכם." (י"ח, כד כח).

נמצא, אין הפרש בין הגויים יושבי הארץ בעבר לבין בני ישראל, אלה כאלה עשויים להיות מוקאים מן הארץ ומשולחים ממנה כשהם עושים תועבות. הארץ הקדושה אינה יכולה להכיל בתוכה חברה מושחתת ופרוצה. רעיון מעין זה פותח את הפטרת היום:

"הלא כבני כשיים אתם לי בני ישראל... הלא את ישראל העליתי מארץ מצרים ופלשתים מכפתור וארם מקיר".

פשוטם של דברים: אין בין בני ישראל לעמים אחרים ולא כלום. העובדה שהי' העלם ממצרים והביאה לארץ ישראל אין בה כדי להעיד על ייחודם, שהרי כיוצא בדבר אתה מוצא בעמים אחרים: אף את פלישתים העלה ה' מכפתור ואת ארם העלה מקיר (2).

אבל את שחסר בפרשה משלימה הנבואה. לפי הפרשה עולה כי כך סובב גלגל החוק בארץ: אומה שמשחיתה את דרכה בארץ הרי היא מוקאת חוצה ואת מקומה תתפוס אומה אחרת. כך תפסו ישראל את מקומם של הכנענים וכך עתידים עמים אחרים לתפוס חלילה את מקומם של ישראל כשיגלו. באה הנבואה ומנחמת ומבשרת שאף אם אמנם "עיני ה'... בממלכה החטאה והשמדתי אתה מעל פני האדמה", הרי "אפס כי לא השמד אשמיד את בית יעקב" וזה פתח תקוה לשיבה "ביום ההוא אקים את סכת דוד הנופלת... ובניתיה כימי עולם".

יתירה מזו, הבטחה נבואית היא שהארץ תצפה בשממונה לבניה ולא תתן חילה לעם

"ושבתי את שבות עמי ישראל ובנו ערים נשמות וישבו..."

וה' מביטח בפי נביאו :

"ולא ינטשו עוד מעל אדמתם אשר נתתי להם אמר ה' אלהיך".

ג. גם הפטרת קדושים

הפטרה זו שהיא מעיקרה מיועדת לפרשת אחרי-מות יש והיא משמשת גם כהפטרת קדושים. זאת, כשקוראים אחרי-מות וקדושים במצורף. כך מפורש ברמ"א (או"ח סימן תכח, ח): "וכשקורין שתי פרשיות, מפטירין באחרונה, מלבד באחרי-מות וקדושים שמפטירין 'הלא כבני כושיים', שהיא הפטרת אחרי מות".

(יתר על כן, הרי"ד סולובייצ'יק מביא במסתו את מנהג ליטא לקרוא את נבואת עמוס פעמיים, גם כהפטרת אחרי-מות וגם כהפטרת קדושים, וזה דבר שאין לו אח ורע.)

כיוון שכך, יש לבקש גם קשר בין ההפטרה לפרשת קדושים. ניתן היה להמשיך את שאמרנו לעיל, כיוון שאיום ההקאה משותף לשתי הפרשות, גם בפרשת קדושים נאמר:

"ושמרתם את כל חקתי ואת כל משפטי ועשיתם אתם ולא תקיא אתכם הארץ אשר אני מביא אתכם שמה לשבת בה, ולא תלכו בחקות הגוי אשר אני משלח מפניכם כי את כל אלו עשו ואקץ בם" (כ, כב-כג).

אבל בפרשת קדושים מודגש עניין ההבדלה:

"ואמר לכם אתם תירשו את אדמתם ואני אתננה לכם... ארץ זבת חלב ודבש. אני ה' אלהיכם אשר הבדלתי אתכם מן העמים... והייתם לי קדושים כי קדוש אני ואבדיל אתכם מן העמים להיות ליי" (כ, כד-כז).

הרי כאן כמין מתח בין חתימת אחרי-מות לחתימת קדושים, בפרשת אחרי - ישראל ככל העמים, אם ירעו מעשיהם - יגלו. ואילו כאן מודגשת ההבדלה. כיוון שמובדלים הם לה', עליהם להיות קדושים כי קדוש הוא.

באה הנבואה ועושה כמין פשר. מחד גיסא - ככל העמים; מה עמים אחרים מונעים ע"י הההשגחה העליונה ומועברים ממקומם למקום אחר, אף בני ישראל כן. אבל שלא ככל העמים עם ישראל. שאר העמים משנטשו את מקומם אפשר נטישה עולמית ושוב לא יחזרו. ואילו עם ישראל עתיד לשוב ולהיקבע בארצו מחדש.

ד. נטיעה אלוקית ונטיעה אנושית

ועוד עניין בפרשה מובלט בעקבות ההפטרה.

בין שפעת המצוות שבפרשת קדושים מצוי גם איסור ערלה:

"וכי תבאו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל וערלתם ערלתו את פרוי, שלש שנים יהיה לכם ערלים..." (יט, כג).

עיקר הכתוב - איסור ערלה; ולו ההקדמה באה כרקע. אבל במדרש חכמים מקבל אף תחילתו של הכתוב מעמד עצמאי המשמיע מסר לעצמו:

"כי תבואו אל הארץ ונטעתם - אמר להם הקב"ה לישראל: אעפ"י שתמצאו אותה מלאה כל טוב, לא תאמרו נשב ולא נטע, אלא היו זהירין בנטיעות שנאמר "ונטעתם כל עץ מאכל" (תנחומא ישן ח).

וזה גם כמו הוראה לעתיד לבוא:

"ושבתי את שבות עמי ישראל ובנו ערים נשמות וישבו, ונטעו כרמים ושתו את יינם ועשו גנות ואכלו את פריהם" (ט, יד).

ואף הקב"ה עתיד לעסוק בנטיעות:

"ונטעתים על אדמתם ולא ינטשו עוד מעל אדמתם".

הערות:

(1) "בין פסח לשבועות". נדפס ב"הצופה" גליון ערב פסח תשמ"ט. במסה זו דיבר הוא באופן כללי על הפטרות ובאופן ייחודי על הפטרות שבין פסח לשבועות.

(2) כך עולה מפרוש רש"י. אך מפירוש הרד"ק עולה כיוון אחר.

*****

כדי להרשם יש לשלוח בקשה לכתובת

MAJORDOMO@ETZION.ORG.IL

עם התוכן:

. GET YHE-TEST H-SUBSCRIBE

קיימת גם מערכת שיעורים באנגלית. כדי לקבל רשימת השיעורים, יש לשלוח בקשה לכתובת:

LISTPROC@JER1.CO.IL

עם התוכן:

. INFO YHE-ABOUT

בשאלות אפשר לפנות למשרד הישיבה 02-9931-456 ולבקש את משרד האינטרנט, או לכתוב לכתובת YHE@JER1.CO.IL

*****

כל הזכויות שמורות 1997 ישיבת הר עציון